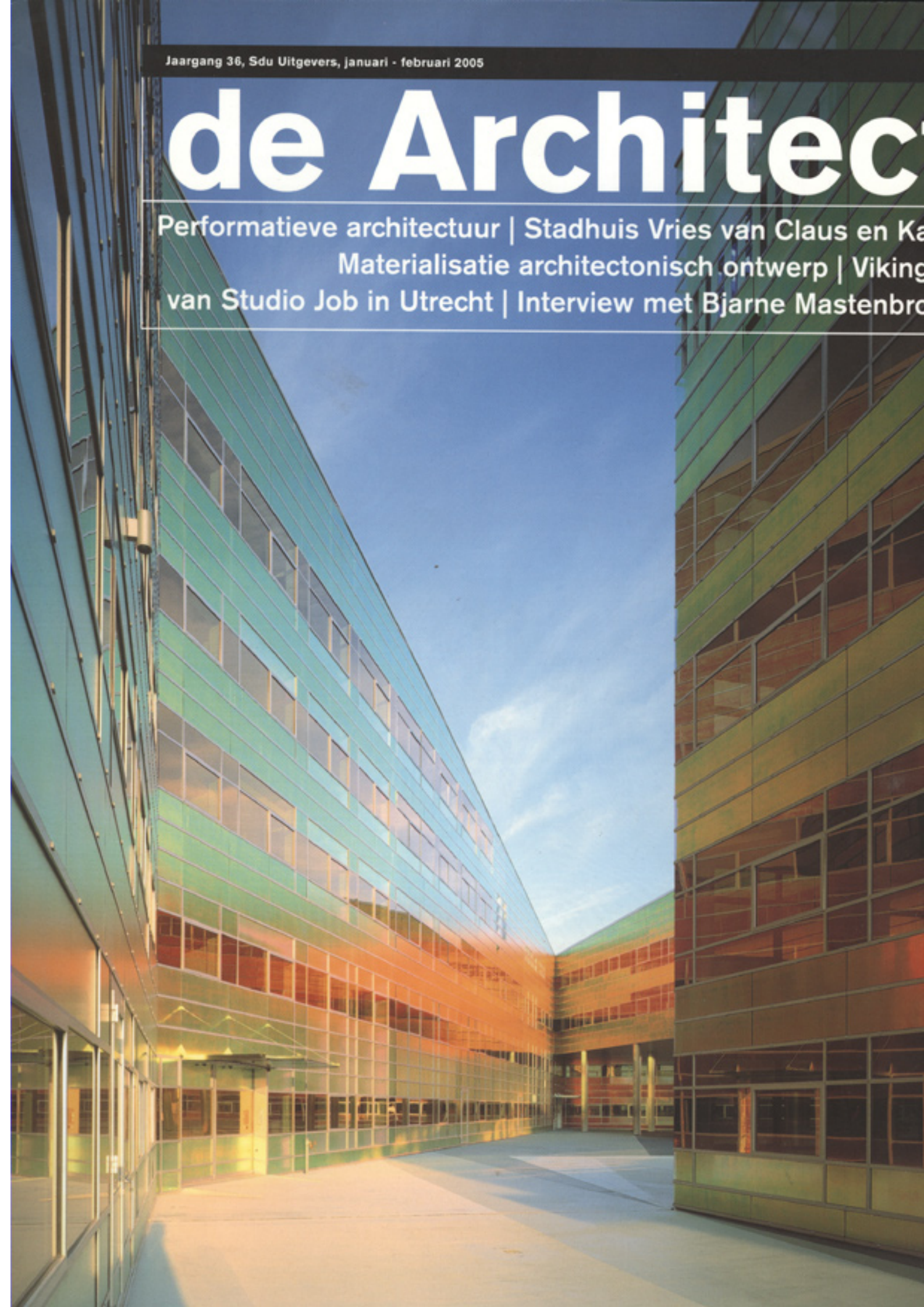

Jaargang 36, Sdu Uitgevers, januari - februari 2005

de Architect

Performatieve architectuur | Stadhuis Vries van Claus en Ka
Materialisatie architectonisch ontwerp | Viking
van Studio Job in Utrecht | Interview met Bjarne Mastenbro

Samenleving in verwarring

Oplossingen in Groepsportretten 2004

Angst regeert in de westerse samenleving en laat zichtbare sporen na in de openbare ruimte, constateerde groepsportretten-organisator Urban Affairs voordat het Sociaal Cultureel Planbureau met zijn sombere conclusies naar buiten kwam. Daarmee was het thema van *Groepsportretten 2004* een feit: Angst & Ruimte. De vier jonge, talentvolle ontwerpteams hoeden zich voor gemakzuchtige oplossingen en reageren met strategieën. Van een geloof in de fenomenologische kracht van de architectuur tot bewonersparticipatie en sociaal-economische analyse. **Marina de Vries**

Het lijkt een eeuwigheid geleden, dat een architect een man was van aanzien, hoogstzelden een vrouw, met een duidelijke, eendimensionale taak: ons land verrijken met architectuur met een hoofdletter A. In dat nu sprookjesachtige verleden was de wereld nog overzichtelijk en maakbaar.

Inmiddels is de positie van architect aan het wankelen en moet hij of zij zich staande houden in een oerwoud van regels en overlegstructuren, in steeds complexer wordende bouwprocessen, in een almaar turbulenter wordende wereld. De jongste generatie architecten, geboren in de jaren zeventig, is zelfs helemaal niet meer opgeleid met de traditionele kanten van het vak. "Toen ik in de jaren negentig ging studeren, had het ontwerpen van ruimte, object en vorm al plaatsgemaakt voor interdisciplinair werken en het leentjebuur spelen bij alle mogelijke omringende disciplines", zegt Milica Topalovic (1971), lid van de gelegenheidsgroep Untitled, opgeleid in Joegoslavië, woonachtig in Rotterdam en werkend over de hele wereld.

Sindsdien zijn diverse paradigma's gepasseerd, vindt haar Untitled-collega Kersten Geers (België, 1975, eigen bureau in Rotterdam en Gent en werkzaam bij Neutelings Riedijk): "eind vorige eeuw stortten architecten zich en masse op onderzoek en op congestie, maar ook dat laatste is alweer een gepasseerd station nu alle projectontwikkelaars dit ideaal omwille van profijt omhelzen".

Wat nu? Hoe denken de net afgestudeerde ontwerpers en architecten, deelnemers aan *Groepsportretten 2004*, over hun toekomstige beroepspraktijk? Welke oplossingen bieden zij een maatschappij in angst? Waarom is het ontwerp-onderzoek dominant en is er nauwelijks reflectie op de vermogens en beperkingen van de architectuur? In een door *de Architect* belegd Ronde Tafelgesprek, gehouden in het fraaie kantoor van het Stimuleringsfonds voor Architectuur,

samen met het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst sponsor van de groepsportretten, verklaren afgezanten van alle teams zich nader: het door architecten overheerste Untitled; het met vormgevers en visuele communicatoren verrijkte Mr. Smith; DUS, waaraan behalve architecten ook een leraar en een journalist deel hebben en Shine 5.0, waarin marketing en communicatie een belangrijke rol speelt. Het gesprek wordt geleid door Harm Tilman hoofdredacteur van *de Architect*.

Ontwerp en onderzoek

Voor het eerst zijn de teams dit jaar nadrukkelijk multidisciplinair van opzet. Voor het eerst ook is er een open inschrijving met daaropvolgend een selectie en een zeer eigentijdse en experimentele presentatie met debat, eten en drinken en een vj-show in de disco.

Tijdens dit feestelijk onderonsje wordt één ding duidelijk: geen van de groepen heeft pasklare antwoorden. "Het is verschrikkelijk om zomaar wat te ontwerpen en bouwen als je niet van te voren hebt onderzocht of het ook gaat werken", verwoordt Ronald Wall van Mr. Smith (Zimbabwe, 1966, eigen bureau en docent aan onder andere het Berlage Instituut) de algemene stemming.

Om de grip op het bouwproces en op de maatschappij te vergroten en om de architect weer duidelijker te positioneren, nemen de vier teams uiteenlopende stellingen in. Aan het ene einde van het spectrum bivakkeert Untitled die kiest voor een traditionele beroepsuitoefening. Diametraal daartegenover pleit Mr. Smith voor vergaand onderzoek. De andere twee, DUS en Shine 5.0, bevinden zich in het midden en zoeken het antwoord aan de basis, bij de communicatie en de bewonersparticipatie, "want daar valt nog een wereld te winnen", aldus Hans Vermeulen (1977, onder meer werkzaam in

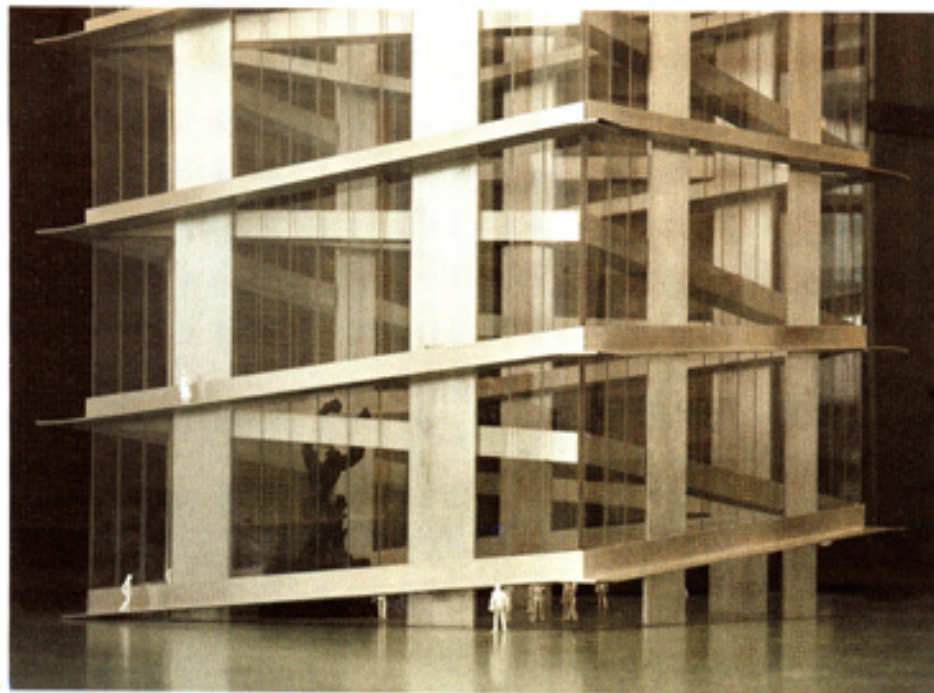
1 DUS, Warme melk met honing, Groepsportretten.

Foto Cor Vos, Kees Vermeulen en Namy

2 Mr. Smith, Fear at the Discheque, Groepsportretten.

Foto Suitbert Schmidt

Amsterdam-West) van DUS.

Het researchparadigma heeft zijn beste tijd gehad, opent Kersten Geers van Untitled de discussie. "Als individuen en als groep zijn wij bezorgd over de staat waarin architectuur zich vandaag de dag bevindt. Architecten zijn alleen nog maar bezig het masker van onderzoek op te zetten en wentelen zich genoegzaam in het esthetische resultaat van hun diagrammen. Wij hebben deze groepsportretten nadrukkelijk opgevat als een ruimtelijke en formele opgave, om ons geloof in de architectuur te betuigen." 'Fear of the City' heet het resultaat, waarin onder andere een ontwerp is gemaakt voor twee neutrale, hyperesthetische woontorens aan een openbaar, voor iedereen toegankelijk plein. Een statement, waarmee de groep niet alleen zijn geloof betuigt in de architectuur, maar ook in de stad. De toren/plein combinatie kan overal in het centrum van Rotterdam worden gebouwd en heeft een entree-liftpartij die ruimhartig doorloopt in de openbare ruimte.

Voor Ronald Wall van Mr. Smith is het geen kwestie van kiezen. "Wij geloven zowel in architectuur als in onderzoek", zegt Wall. "Maar met zo'n complex onderwerp en een beperkte hoeveelheid tijd kan je niet domweg beginnen met ontwerpen. Daarom hebben wij besloten om het onderwerp vooraleerst te problematiseren en een aantal hypotheses op te stellen als opmaat tot ontwerp." In een reeks van foto's, sociaal-economische gegevens en getallen brengt Mr. Smith onder andere de Middellandstraat in Rotterdam in beeld, de zwaarst bewaakte route van Nederland. Daarbij heeft de overdaad aan bewakings- en videocamera's het tegenovergestelde effect, constateert het team: de technologische netwerken suggereren veiligheid, maar versterken het gevoel van angst en kwetsbaarheid. Geprivatiseerde zones bedreigen de openbare ruimte en sluiten hele delen van de Rotterdamse bevolking buiten.

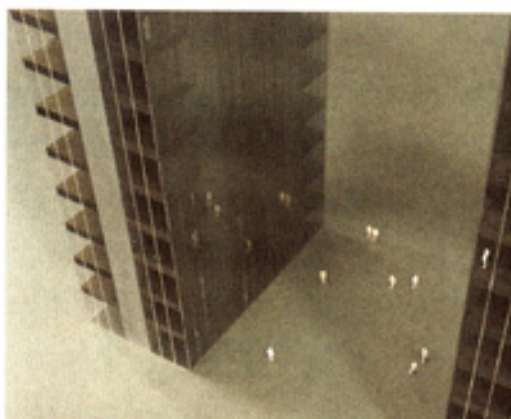
Anders dan Geers wil Wall juist verder op het pad van het onderzoek. In de jaren negentig vond het onderzoek vooral binnen de eigen beroepspraktijk plaats. Nu is het tijd om te professionaliseren, in contact te treden met aanverwante disciplines en mensen van over de hele wereld, vindt Wall. "Niet dat architecten quasi-sociologen of geografen moeten worden. Ze moeten wel beter leren samenwerken, communiceren

gebruiken en vertalen naar ons beroep. Wat er gebeurt op de Middellandstraat in Rotterdam is namelijk allang geen lokaal probleem meer. Het heeft lokale componenten, maar is vooral een wereldwijd infrastructureel probleem, met invloed op heel veel tal van richtingen. Hoe kun je de kwestie van de bewakingscamera te lijf gaan? Kan je de ultieme, openbare ruimte creëren, waar geen bewakingscamera's nodig zijn? Of is dat hier en daar wel degelijk een camera nodig? Dat zijn heel veel belangrijke onderwerpen op dit moment." Het ultieme doel blijft een ontwerp voor de openbare ruimte met absolute openbare toegankelijkheid voor de hele Rotterdamse bevolking en niet alleen voor de Nederlandse bevolking. Maar zonder theoretisch fundament, zonder inzicht in de toren die de openbare ruimte beïnvloedt, is een goede oplossing onmogelijk vindt Wall, waarmee hij ook Geers de streep trekt. "Als iemand mij kan uitleggen hoe men omgaat met openbare ruimte, een handleiding kan ik schrijven, zodat ik die openbare ruimte misschien kan ontwerpen. Dat is onderzoek buitengewoon belangrijk."

Stedelijke herstructurering

Onderzoek of niet, voor Untitled en voor Mr. Smith uiteindelijk om een concreet ontwerpresultaat. Dat is wat DUS voor ogen, zij het op een totaal andere manier. Het wil inbreken aan de basis, in contact treden met bewoners, herstructureringsgebieden en is op deze manier reeds bezig samen in de westelijke tuinsteden in Amsterdam. Door het proces versnellen, de rol van de architect vergroten, uiteindelijk betere stedenbouw en architectuur kan worden gemaakt. Hedwig Heinsman (1980, nog net niet afgestudeerd) zegt tegen DUS: "grote hoeveelheden mensen houden zich bezig met het maken van een programma, met het bouwproces, maar meestal aan het einde van de rit mag een architect dat opleveren. Wij proberen als architecten in dat proces te doorbreken, bewoners te praten, hun wensen te vertalen in een ontwerp, ma, in architectuur". Hans Vermeulen: "er zijn zoveel mensen bezig met bouwen, er worden miljoenen gespendeerd op vergaderingen, maar velen weten niets van architectuur, gebouwen, dat heeft mij echt teleurgesteld. Ontwikkelaars zijn nauwelijks geïnteresseerd in de bebouwde werkdag, gaat alleen om geld. Door er eerder bij te zijn, kan je als architect je invloed op het bouwproces en daarmee de kwaliteit maken van de stad vergroten".

Ook Shine 5.0 heeft zijn ogen gericht op herstructureringsgebieden waaronder de wijken rond het Marconiplein en Hoogvliet in Rotterdam, maar streeft niet naar een product in de vorm van een gebouw of stedelijk ensemble. Net als Wall meent Wiebe de Ridder (1977, market

1 en 2 Untitled, Angst voor de stad (Toren en plein), Groepsportretten.

Foto's Bas Princen

3 en 4 Shine 5.0, Tweak,

Groepsportretten

Untitled:

Kersten Geers (België 1975), architect / Office Kersten Geers David Van Severen, Rotterdam
 Bas Princen (Nederland 1975), ontwerper-fotograaf openbare ruimte, Rotterdam
 David Van Severen (België 1978), architect / Office Kersten Geers David Van Severen, Gent
 Milica Topalovic (Joegoslavië 1971), architect, Rotterdam-Belgrado

Mr. Smith:

Mark van Beest (Nederland 1970), grafische/audiovisuele vormgeving (Nog Harder), Rotterdam
 Duzan Doepel (Zuid Afrika 1971), architect / ADD, Rotterdam
 Claudia Linders (Nederland 1966), architect / Labeled, Amsterdam
 Minke Themans (Nederland 1972), visuele communicatie / deMink, Rotterdam
 Ronald Wall (Zimbabwe 1966), architect-economisch geo-graaf / WALL, Rotterdam

communicatie, lid van Shine Project Group) dat de architectuur meer gebruik zou kunnen maken van kennis uit andere disciplines, waaronder zijn eigen vakgebied: communicatie en marketing. "Ik heb het gevoel dat de vertaling van vraag naar aanbod nog wel eens moeilijk is voor architecten, zeker in de modernistische architectuur. Terwijl wij ons hebben aangeleerd om vertalingen, verbeeldingen te maken van vraag naar aanbod en in essentie na te denken over aanbod en vraag." Zo zou het goed zijn als architecten en stedenbouwers meer rekening houden met de gevoelens van bewoners bij wijken in verandering en nadenken over de manier waarop een bouwblok wordt gesloopt, over tussentijdse oplossingen zoals tijdelijk hergebruik, vindt De Ridder. "Hoogvliet hoeft er niet uit te zien als een afbraakbuurt met alle gevolgen van angst en onveiligheid vandien." Met tijdelijke interventies, die grenzen aan de beeldende kunst, wil Shine 5.0 de angst die opstaat in een stad in verandering wegnemen.

Specialisatie

Zoals gezegd, pasklare antwoorden op het thema Angst en Ruimte ontbreken. Zet de één communicatie in als redmiddel voor een maatschappij in verworping, de ander ziet

meer heil in 'events' om de saamhorigheid in de buurt te versterken.

Geers en Topalovic zetten zelfs grote vraagtekens bij de 'belachelijke focus op angst' en vinden dat de dynamiek van een stad veeleer is gebaat bij zorgvuldige, precieze, ruimtelijke interventies die los staan van privatisering en commercie. "Kijk naar de Neue Nationalgalerie van Mies van der Rohe in Berlijn, een extreem krachtige ingreep en het begin van nieuwe stadsontwikkelingen rondom." En Wall blijft pleiten voor het creëren van een visie als vorm van architectuur. Als docent gaat hij zich met zijn leerlingen verder toeleggen op de vraag hoe de Rotterdamse strip zowel vanuit het gegeven van openbaarheid als vanuit de economie interessant gemaakt kan worden voor alle bevolkingsgroepen van Rotterdam.

Het wordt hoog tijd, oppert Wall, voor een boek met definities, een handleiding waarin de verschillende typen architecten staan vermeld, want "niet iedereen hoeft goed te zijn in hetzelfde". Het beroep architect is toe aan specialisatie, waarbij de één kan voortborduren op de conclusies van de ander.

Angst & Ruimte, de visie van jonge ontwerpers in Nederland. Groepsportretten 2004 onder redactie van Urban Affairs. NAI Uitgevers, € 25.

DUS:

Arja Boon (Nederland 1974), sociaal-cultureel wetenschapper & organisatiedeskundige / Johnson Property Group, Sydney
 Hedwig Heinsman (Nederland 1980), architect / DUS, Rotterdam
 Diana Kuip (Nederland 1980), freelance journalist-columnist, Amsterdam
 Roel Spits (Nederland 1978), onderwijzer / Paulusschool, Amsterdam
 Hans Vermeulen (Nederland 1977), architect / DUS, Rotterdam
 Martine de Wit (Nederland 1977), architect / DUS, Rotterdam

Shine 5.0:

Ade Aboaba (Groot-Brittannië 1976), architect & community engagement consultant / Shine Project Group / Urbanistix, Manchester
 Petra van Bennekum (Nederland 1975), fotografie & creative direction / Shine Project Group, Rotterdam
 Caroline O'Donnell (Ierland 1974), architect, Rotterdam
 Wiebe de Ridder (Nederland 1977), marketing & communicatie, cultuurtheorie / Shine Project Group, Rotterdam
 Jasper Springeling (Nederland 1972), grafische vormgeving & bewegend beeld / Shine Project Group, Rotterdam